

TIDSLÄGETS KRAV PÅ SVERIGES NÄRINGS LIV

DET europeiska krigets tre första månader ha medfört förvånansvärt små rubbningar i vårt näringsliv. Industrien har i stort sett kunnat uppehålla den produktionsnivå, som rådde före kriget. Vissa svårigheter med avseende å tillförseln av råvaror och bränsle liksom avsättningssvårigheter för våra exportindustrier ha motverkats av ökad aktivitet inom andra områden. Jordbruket har, som naturligt är, i än mindre grad påverkats av krigsförhållandena i utlandet. Handel och samfärdsel ha utan tvivel utsatts för friktioner, som dock icke medfört allvarligare störningar i näringslivets normala gång. De största påfrestningarna ha utan tvivel drabbat vår utrikes sjöfart men detta oaktat har importen kunnat försiggå i någorlunda normal omfattning. Eftersom mera avsevärda förändringar i näringslivets inriktning ännu icke framträngts, ha under angivna förhållanden arbetslöshetssiffrorna kunnat hållas nere. Icke ens den vanligaste följdföreteelsen av ett krig, nämligen en stegring av varupriserna, har i nämnvärd grad berört den enskilde som konsument. Prisstegringen har i huvudsak gällt importerade varor, och dess återverkan på priserna å de inom landet tillverkade förnödenheterna har i allt väsentligt begränsats till en måttlig uppgång, svarande mot de höjda råvarukostnaderna.

I korthet sagt: vårt folk har, så när som på de till militärtjänst inkallade och de familjer, som därav direkt träffats, kunnat fortsätta sin ekonomiska livsföring, som om ingenting hänt ute i världen.

Man kan givetvis ännu icke påstå, att denna stabilitet i vårt ekonomiska läge berott på det svenska näringslivets förmåga att smidigt anpassa sig efter de av kriget orsakade rubbningarna i världens ekonomi. Det är knappast heller möjligt att hävda, att den centralt förda ekonomiska politiken åstadkommit detta resultat. Förhållandet är — såsom av det sagda framgår — helt enkelt det, att svårare påfrestningar på näringslivet under dessa månader till stor del uteblivit.

Å andra sidan har man heller icke rätt att hävda, att regering, enskilda företagare eller andra medborgare stått helt passiva inför utvecklingen. En rad viktiga åtgärder ha på såväl statligt som enskilt initiativ företagits för att rusta oss för olika eventualiteter i framtiden. Framför allt har en betydande planerande verksamhet bedrivits i sådant syfte. Däremot synas sådana ingripanden i näringslivet, som betytt mera väsentliga omläggningar och förskjutningar, endast i relativt ringa utsträckning ha förekommit. Den förda ekonomiska politiken har i stället stannat vid huvudsakligen defensivt-reglerande åtgärder.

Såsom ett belysande exempel härpå kan anföras den i och för sig synnerligen betydelsefulla upplagringen av vissa råvaror. Denna verksamhet har avsett att, under bibehållande så länge som möjligt av näringslivets normala struktur, låta stötarna mot det ekonomiska maskineriet vid avspärrning och andra rubbningar upptagas av förhandenvarande överskottslager. Tack vare en betydande valutaserv har uppläggningsanslagen av ansevärda lager av utländska råvaror kunnat ske utan intrång på den normala importens storlek och fördelning.

Kanske än klarare kommer den förda ekonomiska politikens defensiva karaktär till uttryck i målsättningen för den av statsmakterna utövade övervakningen över prisbildningen. Priserna skola tillåtas stiga i relation till på marknaden uppträdande knapphet; det är i motiveringarna till de talrika prisregleringspropositionerna knappast någonsin fråga om prisets funktion att aktivt styra produktionen i en bestämd riktning, och i sin praktiska utformning har prisövervakningen helt varit inriktad på att hålla förändringarna inom så snäva gränser som möjligt.

Vad slutligen beträffar den statliga finanspolitiken skulle de starkt ökade utgifterna för försvaret i och för sig kunna tänkas förutsätta en ganska väsentlig omfördelning av näringslivets produktiva krafter, men under de månader som nu äro i fråga torde icke heller på denna grund några mera avsevärda omställningar av produktionen ha kommit till synes. De ökade skatterna såväl som den statliga upplåningen kunna endast så småningom väntas medföra mera genomgripande förändringar i den ekonomiska totalbilden.

De tre nu betraktade sidorna av den ekonomiska politiken bekräfta sålunda den förut uttalade uppfattningen, att den immanenta målsättningen för denna politik varit att så mycket som

möjligt begränsa förskjutningar i näringslivets inriktning. Ett sådant mål är väl i och för sig formellt sett alltid helt acceptabelt. Det sammanfaller med den lofvärda avsikten att göra svårigheterna lättare att bära i den fredskris, som torde vara att motse — när freden en gång kommer. De yttre händelser, som på senaste tiden inträffat och som icke i detta sammanhang behöva närmare beröras, ha emellertid ställt vårt folk och vår ekonomiska politik inför nya och trängande uppgifter — uppgifter, som radikalt avvika från fredligare tiders strävanden efter en höjd ekonomisk och social standard. Vid sidan av folkförsörjningen kräver nu riksförsvarets intressen en anspänning av näringslivets alla resurser. Härför förutsättes emellertid uppenbarligen en helt annan och vida mera positiv inställning än tillförne till det svenska näringslivets produktionsproblem, samtidigt som frågan om den mest ändamålsenliga fördelningen av de produktiva krafterna påkalla synnerligt beaktande. En politik, som väsentligen rör sig på det finansiella och formella planet, med pris-, kredit- och valutakontroll o. dyl., är icke längre tillfyllest. Ansträngningarna måste i stället inriktas på en omställning och omfördelning av de reala faktorerna; de produktiva krafterna måste med andra ord få en i viss mån förändrad och i vissa avseenden intensifierad användning, om de skola på det sätt tidsläget kräver kunna tjäna försvarets och rikets övriga vitala intressen.

En mera väsentlig omfördelning av samhällets produktiva resurser innebär givetvis, att betydande offer utkrävas av samhällsmedlemmarna i fråga om både deras välförvärvade rättigheter och deras levnadsstandard. Det blir en viktig uppgift att tillse, att dessa offer på varje punkt bli meningsfulla, d. v. s. verkligen möjliggöra ernåendet av uppställda positiva mål. En rationell avvägning kräver, att man redan från början söker bilda sig en uppfattning om i vilken grad en omställning av de produktiva krafterna är nödvändig. Samtidigt måste det största beaktande skänkas frågan om de tekniska och ekonomiska möjligheterna att på relativt kort tid nå tillfredsställande resultat. — För att en diskussion skall bli fruktbarande måste man till behandling upptaga konkreta förslag till den åsyftade omställningen av landets produktiva verksamhet. Här är icke platsen för en översikt av möjliga handlingslinjer. Endast några antydningar härom kunna givas för att belysa de slag av ekonomisk uppoffring, som krävas i nuvarande läge.

Det är uppenbarligen industriens och därvid särskilt verkstädernas och den kemiska industriens resurser, som i främsta rummet böra ställas till försvarets och närstående verksamhetsgrenars förfogande. Det tar tid, innan ifrågavarande företag hinna omställa sin drift, anskaffa nödvändiga maskiner och råmaterial, anställa och överföra kvalificerade arbetare m. m. och ytterligare tid, innan en väsentligt ökad produktion flyter fram någorlunda friktionsfritt. Det är endast genom att sätta förefintliga planer i kraft i väsentlig omfattning, som behoven av arbetsmaskiner, arbetskraft, råmaterial och transportmedel kunna komma till konkret uttryck. Det är utan vidare uppenbart, att en mycket betydande fördel skulle vinnas, om uppkommande friktioner och spänningar, felkalkyler m. m. hunne avhjälpas, innan det är för sent.

En sådan omställning och utvidgning av driften måste dra med sig en rad viktiga ingrepp på andra områden. Nödvändiga arbetsmaskiner och råmaterial, som icke snabbt kunna framställas inom landet, måste skyndsamt anskaffas utifrån. Sjunkande exportmöjligheter och en delvis just av driftsomställningar betingad nedgång i vår exportförmåga kunna samtidigt väntas lämna minskat utrymme för import och därmed på förhand nödvändiggöra en nedskärning av importen av mindre nödvändiga varor, framför allt då givetvis konsumtionsvaror av relativt lyxbetonad karaktär. Tillverkningen av järn och stål för civila ändamål måste skäras ned och prioritet vid effektueringen av inkommande order förbehållas försvarets behov. En knapphet på järn för andra ändamål kan nödvändiggöra en strikt reglering och ransonering av tillgången på järnvaror för den civila byggnads- och anläggningsverksamheten. Här föreligger ett eklatant exempel på ett nödvändigt uppoffrande av framtida behovstillfredsställelser för stundens krav. Den sålunda med nödvändighet beskurna byggnadsverksamhetens fördelning på olika områden och för olika uppgifter måste bli föremål för planmässig kontroll. Det synes ofrånkomligt, att bostadsbyggandet i större städer nedskäres till ett minimum och att byggandet av nya bostadshus i stället i ökad grad förlägges till mindre städer och landsbygd, varvid användning av trä som huvudsakligt byggnadsmaterial blir en i och för sig önskvärd konsekvens.

Det är givet, att den önskade intensifieringen i användningen av industriens resurser icke kan begränsas att gälla endast de angivna branscherna. Textil- och skoindustrierna komma utan tvi-

vel att behöva forcera delar av sina tillverkningar och i samband därmed vidtagna driftsomläggningar. Ett nödvändigt villkor för att en forcerad verksamhet på olika områden skall nå full effektivitet, är en rationalisering och intensifiering av transportarbetet, som på något längre sikt, i den mån tid och produktionskapacitet det medger, förutsätter en betydande ökning i järnvägarnas vagnpark och i handelsflottan.

Den överflyttning av arbetskraften, såväl lokalt som mellan olika yrken, vilken måste förutsättas vid en förändring av produktionsinriktning, kan väntas giva upphov till varjehanda icke lättlösta problem. Verkstäderna komma att behöva yrkesutbildade fackarbetare i växande omfattning, samtidigt som inkallelserna till militärtjänst kunna göra det svårt redan att hejda en nedgång i arbetarantalet. Överföring av arbetskraft från mindre verkstäder m. m., omskolning av arbetare från andra yrkesgrenar, ökad användning av kvinnlig arbetskraft bli nödvändiga korrelerat till en forcering av produktionsverksamheten inom de tunga industrierna.

Det må i anslutning till det sagda understrykas att, om den här förordade omställningen av näringslivet skall kunna genomföras med den snabbhet och precision, som är önskvärd, måste man förutsätta en vida längre gående och effektivare samverkan mellan statsmakterna och de enskilda företagen än som under normala förhållanden är vanlig och erforderlig. Det är icke tillfyllest, att stora anslag beviljas på försvarsbudgeten, utan vad som kräves är framför allt en central ledning av de berörda delarna av näringslivet, vilken, om den skickligt tillvaratager befintliga organisationer, torde kunna genomföras utan att det individuella initiativet helt sättes åsido; tvärtom torde betydande fördelar vara att vinna, om detta på lämpligt sätt tages i anspråk för de angivna syftena. Vissa offer i form av kringskuren handlingsfrihet för företagsledarna kunna dock icke undvikas, lika litet som det är möjligt att undgå de uppoffringar i form av ökade prestationer och inskränkningar i rättigheter, som måste bringas av arbetare och anställda.

Även efter ett förverkligande av nu skisserade utbyggnad av den ekonomiska politiken i en positiv riktning komma viktiga uppgifter av vad här kallats defensiv karaktär att kvarstå. Alltjämt kommer det att finnas ett behov av övervakning och utjämning av de spänningar, som på många punkter föreligga och som

i särskild grad kunna vara att förvänta, i den mån hushållningen reellt sett och med kort varsel omdirigeras, medan inkomst- och efterfrågestruktur endast relativt långsamt kan väntas anpassa sig efter det förändrade läget. Ökad sparsamhet, både på privata och offentliga händer, kan bidra till att minska denna spänning och därmed nedbringa risken för alltför djupgående ingrepp även i de delar av näringslivet, som icke direkt beröras av de materiella försvarskrafterna. Den våg av offervilja, som i dessa dagar går fram över vårt land, gör det berättigat att vänta, att dessa konsekvenser av den nya ekonomiska politik, tidsläget kräver, skall från alla håll vinna beaktande och förståelse.